

Gorączka przerywana w dyskursie medycznym

Fever intermittent in medical discourse

Anita Magowska¹

Poznań

Streszczenie: Krótki komentarz rzuca światło na rozprawę doktorską Jana Augusta Kaczyńskiego, dostarczając szeregu informacji o historii poglądów na gorączki przerywane.

Summary: This brief commentary sheds some light on a doctoral thesis by Jan August Kaczyński. Information on the history of views on fever intermittent is provided.

Słowa kluczowe: gorączka przerywana

Keywords: fever intermittent

Przez stulecia do kanonu najczęściej rozpoznawanych chorób należały gorączki przerywane. Jako pierwszy opisał je Hipokrates, uznając oddzielne ataki gorączki za ich najważniejszy objaw. Jeszcze na początku XIX w. angielski lekarz Bartolomew Parr przytoczył w swoim słowniku lekarskim definicję Hipokratesa, wyjaśniając, że *febris quotidiana* występuje co 24 godziny, *tertiana* co 48 godzin, *quartana* co 72 godziny, a *quintana* co 96 godzin. Im dłuższa przerwa między napadami gorączki, tym łatwiej było o błędne rozpoznanie, dlatego wyróżniano także gorączki wiosenne (*vernale*), zaczynające się w lutym, i jesienne (*autumnale*), zaczynające się w sierpniu. Parr odwoływał się do autorytetu Williama Cullena (1710-1790), który wzorując się na systematyce botanicznej Linneusza usytuował gorączki jako rząd w klasie *Pyrexie*. Uważał, że mają charakter epidemiczny, a powodują je miazmaty. Zalecał leczenie korą chinową lub jej równie gorzkimi i ściągającymi odpowiednikami, jak: piołun, tysiącznik, kwiat rumianku, korzeń Columbo, skórka pomarańczowa i cytrynowa, goryczka, kasja i fasola św. Ignacego. Parr przypominał też poglądy Hermana Boerhaave (1668-1738), który uważał, że w przypadku gorączek przerywanych należy chorym podawać roślinne surowce gorzkie połączone z alkaliami².

¹ Katedra i Zakład Historii Nauk Medycznych, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu, vesalius@ump.edu.pl

² Bartholomew Parr, *The London Medical Dictionary*, London 1809, part 3, za: <http://chestofbooks.com/health/reference/London-Medical-Dictionary/Intermittens-Febris-Part-4.html#.VhFaz27eEtI#ixz-z3nc5m3A7W>, z dostępu 15 września 2015 r.

W połowie XIX w. w obszarze niemieckojęzycznej medycyny znana była publikacja Józefa Dietla „Praktische Wahrnemungen...”³, znana jako manifest młodszej szkoły wiedeńskiej. Dietl polemizował w niej z wieloma poglądami na temat gorączek przerywanych, w tym możliwości ich przechodzenia w tyfus. Dietl był wyraźnie pod wpływem Cullena, bo uważał gorączki przerywane za termin ogólny, który obejmował grupę różnorodnych gorączek przerywanych, np. *febris intermittens tertiana* albo *febris intermittens larvata*⁴.

Nieco później w medyczny dyskurs o gorączkach przerywanych wpisała się dysertacja doktorska Jana Augusta Kaczyńskiego z Wałcza, wydana drukiem i obroniona w 1862 r. na Uniwersytecie w Berlinie. Urodzony w 1838 r. Kaczyński, mimo niemieckiego brzmiącego nazwiska matki – Krieger, deklarował wiarę katolicką, a więc czuł się Polakiem. Edukację rozpoczął w Wałczu, kontynuował w gimnazjum w Krotoszynie, skąd jesienią 1858 r. wyjechał na studia lekarskie do Münster. Po semestrze przeniósł się do Wrocławia, gdzie uczył się przez cztery semestry, by w końcu przenieść się na cieszący się wysoką renomą Uniwersytet w Berlinie i tu po ośmiu semestrach ukończyć studia medyczne. Na jego program studiów lekarskich w Münster składały się ciekawie dobrane przedmioty wstępne w postaci: chemii, astronomii i stereometrii, historii współczesnej, logiki i psychologii. We Wrocławiu studiował: fizykę, botanikę, zoologię, encyklopedię lekarską, anatomię ogólną i antropologię, osteologię i syndesmologię, fizjologię ogólną i szczegółową, chirurgię, patologię ogólną i anatomię patologiczną, materię medyczną oraz opukiwanie i osłuchiwanie. Najwybitniejszych profesorów medycyny spotkał w Berlinie, a byli nimi: Eduard Hensch (1820-1910) jako wykładowca patologii i terapii szczegółowej, Rudolph Virchow (1821-1902) uczący anatomii patologicznej, Carl Westphal (1833-1890) nauczający psychiatrii i Barnhard Langenbeck (1810-1887) jako nauczyciel operacji chirurgicznych. Uczęszczał też na zajęcia kilku innych lekarzy⁵.

Kaczyński wprawdzie zaproponował anatomopatologiczne spojrzenie na gorączki przerywane, ale analizując objawy dostrzegł ich podobieństwo przede wszystkim do symptomów zapalenia żołądka i powiększenia śledziony. W dalszej kolejności skupił się na zmianach powodowanych przez gorączki przerywane w wątrobie i nerki. W jego rozważaniach najciekawsze były odniesienia do składu krwi (choroba ta miała zawsze powodować zmiany w składzie krwi, zmniejszając liczbę krwinek czerwonych i zwiększając liczbę białych)⁶. Ponadto na uwagę zasługuje porównanie gorączek przerywanych do elektryczności, której nie można magazynować w nieskończoność, w pewnym momencie następuje wyładowanie⁷. Kaczyński ujawniał znajomość podziału gorączek. Jego zdaniem, gorączka przerywana prosta może być mylnie roz-

³ Józef Dietl, *Praktyczne obserwacje na podstawie wyników badań w Szpitalu Okręgowym w Wiedniu*, „Acta Medicorum Polonorum” 2013 s. 149-200. – Jest to przekład przywoływanej rozprawy na polski, dokonany przez Marzenę Szczudlik.

⁴ Tamże, s. 158-160.

⁵ Jan August Kaczyński, *Dissertatio inauguralis medico-chirurgica de Febris intermittens*, Berlin 1862, s. 29-31. W przekładzie Katarzyny Surdyk: *Rozprawa medyczno-chirurgiczna o gorączkach przerywanych*.

⁶ Tamże, s. 14.

⁷ Tamże, s. 16.

poznana jako gorączka trawiąca, która jest charakterystyczna dla gruźlicy. Skłaniał się do uznania analizowanej choroby za tożsamą z malarią, a inne dolegliwości, np. nieżyt żołądka za jedynie jej towarzyszące. Za najlepsze leki uważał chininę i jej sole oraz arsenik. Nalewka z chinidyny nie mogła się równać przetworom chininy, co stanowiło interesującą wzmiankę, bo dowodzącą powszechnego stosowania chinidyny jako analogu chininy, mimo jej wyraźnego wpływu na serce. W sumie, młody lekarz, w ślad za berlińskimi profesorami medycyny, zajął w swej dysertacji bardzo zachowawcze stanowisko wobec gorączek przerywanych, uważając je za wynik działania miazmatów⁸.

Rozprawa Kaczyńskiego jest interesująca z uwagi na temat. Przez stulecia gorączki przerywane (*febris intermittens* vel *periodic fever*) stanowiły tajemnicze jednostki chorobowe, analizowane z perspektywy filozofii medycyny jako dowód na nieciągłość, czy raczej okresowość, stanów organizmu ludzkiego. W pierwszej połowie XX w. gorączki periodyczne leczono poprzez laparotomię, celem odnalezienia przyczyny, za którą w pierwszej kolejności uważano choroby jelit, żołądka lub śledziony. Termin „gorączki przerywane” spotkać można jeszcze w literaturze medycznej XX w.⁹. Do dawnej terminologii nawiązuje współczesne pojęcie torów gorączki, do których należą m.in. gorączka trawiąca (*febris hectica*), gorączka przelotna (*febris ephemerea*) i gorączka przerywana (*febris intermittens*).

---

⁸ Tamże, s. 18-28.

⁹ JB Brick, *Periodic disease: a case of intermittent fever, splenomegaly and leukopenia of 11 years duration*, "Bull. Georgetown Univ. Med. Cent." 1949, 2 (6), s. 232-234.